

Nina Oliberiusová

Židovský náboženský život v Čechách (se zvláštním zřetelem k Praze)

v období od roku 1867 do Mnichovské dohody

(z pohledu představitelů českožidovského hnutí)

Husitská teologická fakulta, Praha 2012, 211 stran

Doktorský studijní program: Teologie

Studijní obor: Husitská teologie / Judaistika

Posudek doktorské disertační práce

Základními prameny doktorské disertační práce jsou tři periodika českožidovského hnutí v rozmezí necelých šedesáti let, *Kalendář česko-židovský* z let 1881–1933, *Českožidovské listy* z let 1898–1903 a časopis *Rozvoj* z let 1904–1938, kde byly nejen komentovány dobové události a tendence, ale bylo tam uveřejňováno také mnoho vzpomínek a historických pohledů na předcházející vývoj od roku 1848. Souhlasím s názorem autorky, že zpřístupnění skutečností, názorů a myšlenek uveřejněných v dobových časopisech a kalendářích postihuje proměny židovského náboženského života v Čechách bezprostředně a v přímém kontextu se společenským vývojem jednotlivých sledovaných desetiletí od roku 1848 až do roku 1938.

Dva první oddíly práce, chápané jako historický úvod do základní problematiky devíti desetiletí 1848–1938, sledují počátky dlouholetého procesu židovské emancipace za vlády císaře Josefa II. a jeho pomalé pokračování za habsbursko-lotrinského panovníka Františka (jako římsko-německého císaře Františka II., od roku 1804 jako prvního rakouského císaře). Oba císaři a jejich státní aparát vždy dávali přednost tomu, co bylo pro stát užitečné. Tento proces narážel od počátku nejen na nepochopení většiny křesťanských současníků, ale také na odpor velké části ortodoxních židovských kruhů, které se bránily prolomení uzavřenosti tradičních židovských obcí. I v těchto dvou úvodních oddílech jsou četné úryvky z článků *Rozvoje* a česko-židovského kalendáře vítaným oživením výkladu. Pro případné čtenáře a uživatele mimo okruh dnešních židovských náboženských obcí a mimo dobré znalce historických prací o dějinách Židů v českých zemích je ovšem dosti obtížné vyznat se v běžně používaných židovských pojmech, z nichž velká část není uvedena ani v *Akademickém slovníku cizích slov* (kehila, halaš, chumiš, chazan, bejt din, kašrut, šochet, slichot, sidur, mahzor); jen někdy lze tyto pojmy pochopit zeilx rá souvislostí textu. Doporučuji proto vedle jmenného rejstříku (v němž bych uvítal základní životní data zmiňovaných osob) rozšířit text o výklad obsahu důležitých pojmů.

Přesvědčivě je objasněn příklon naprosté většiny židovských vzdělanců v Čechách a na Moravě k německé řeči a kultuře. Uvádí-li autorka (celkem nadbytečně) originální německá znění u tolerančního patentu, familiantského zákona nebo židovského systemálního patentu, tím citelněji postrádám dobový název v případě *Mladé Čechie* (s. 39), jejíž přívrženci psali většinou německy, s výjimkou Siegfrieda Kappera zřejmě nepsali česky. Je opravdu podstatné, zda to bylo v jejich pojetí *Junges Böhmen* nebo *Junges Czechien*. Významné je zjištění, že kořeny českožidovského hnutí pocházely z prostředí českého venkova, kdežto ve městech i s etnickým českým zázemím se dlouho udržovala liberální německo-židovská aliance. Venkovští židé žili po celé generace ve styku se svými českými sousedy a používali v tomto zpravidla ekonomickém styku češtinu. To, co pro možnost vysokoškolského vzdělání českých židů znamenalo rozdělení pražské univerzity a úspěšný vzestup české univerzity od roku 1882, ukázalo se pro středoškolské vzdělání židů již o dvacet let dříve zřízením jazykově českého reálného gymnázia v Táboře. Vzpomínky Bohdana Klinebergera a několika bývalých nežidovských studentů svědčí o výborné úrovni výuky a o výjimečně tolerantním ovzduší na tábořském reálném gymnáziu za ředitelského působení Václava Křížka, které přispělo k tomu, že řada židovských rodin z jihočeských venkovských obcí posílala své syny na studium raději do Tábora než do Českých Budějovic.

Závažný je rovněž poznatek, že pražská německá společnost byla vůči židům mnohem tolerantnější než společnost v metropoli monarchie Vídní; německý antisemitismus přinesli s sebou do Prahy většinou až vysokoškolští studenti přicházející ze severních a západních Čech pod vlivem všenněmeckého hnutí. Výborné jsou poznatky o poklesu náboženské praxe a o postupném vytlačování hebrejštiny ze židovských škol a bohoslužeb. Odstraňování němčiny z veřejného německého života v českých zemích nebylo snadným úkolem, protože židovské náboženské obce v Čechách byly silně ovlivňovány moderními reformními proudy judaismu v Německu. Rozpuštění Národní jednoty českožidovské, která v Praze roku 1894 energicky prosazovala rovnoprávné používání obou zemských jazyků, narazilo na odpor při odvolání až u rakouského říšského soudu ve Vídní. Autorka souhlasí se závěrem amerického historika Hillela Kievala (*The Making of Czech Jewry*), že zlomovým rokem v úspěšném prosazování českožidovského hnutí byl rok 1910.

Střetávání čtyř základních tendencí – ortodoxního židovství, německé asimilace, českožidovství a sionismu – je pak hlavní náplní závěrečného, padesátistránkového oddílu práce, nazvaného „Židé v Československé republice“. Autorka sleduje postupnou diferenciaci mezi československými židy, která byla podnícena mimo jiné tím, že československá ústavní listina a navazující zákon o sčítání lidu (na rozdíl od starého Rakouska) uznávaly Židy jako

samostatnou národnost. S výjimkou přesvědčených sionistů se ovšem většina židů v Čechách (na rozdíl od Slovenska a Podkarapatské Rusi) nepovažovala za příslušníky židovského národa, ale za Němce nebo Čechy, z nichž jen někteří se stále hlásili k náboženské víře a smýšlení svých židovských předků. Přesídlení vlivných polských židů z Haliče a bývalých severních Uher za první světové války a po jejím skončení vedlo ke zvýšenému setkávání s odlišným způsobem života a „východního“ ortodoxního židovství. Největší cena posuzované disertační práce je ve zpřístupnění velkého množství českožidovských postojů a názorů z období meziválečné Československé republiky na nejrůznější problémy židovských náboženských organizací, škol, reformy židovských bohoslužeb, případně získávání a vzdělávání rabínů, a to většinou v konfrontaci nikoli mezi českým a německým židovstvím, nýbrž se sionismem. Po celou dobu svého působení nepochybovali aktivisté českožidovského hnutí o tom, že jsou v první řadě příslušníky českého národa.

Na základě shromážděných dokladů poznáváme velkou sílu českožidovského hnutí, které bylo oprávněně hrdé na své úspěchy a na svůj významný podíl na šíři a bohatosti veřejného a kulturního života Československé republiky v letech 1918–1938. Logicky pak dospíváme k poznatku, že konečné vítězství sionismu nebylo v žádném případě způsobeno vnitropolitickými poměry v parlamentně demokratickém Československu, ale pouze širší mezinárodní situací, v níž nacionálně socialistické Německo osudovým způsobem zasáhlo do společenského vývoje střední Evropy a celého evropského kontinentu.

Předložená práce Niny Oliberiusové splňuje podle mého názoru v plném rozsahu požadavky kladené na doktorské disertační práce, takže doporučuji její kladnou obhajobu.

Praha, 3. července 2012.

PhDr. Jiří KOŘALKA, DrSc.